

SED PER LEGEM FIDEI. — Nota ex S. Augustino, lib. I. *Spirit. et Litt.*, cap. XIII, et passim contra Pelagianos: Lex factorum est ea, quæ jubet quid sit faciendum; lex fidei est ipsa fides, quæ impetrat gratiam faciendi quod lex jubet.

Lex factorum est lex vetus; lex fidei est lex nova.

Lex factorum continet præceptum; lex fidei, auxilium.

Lex factorum dat lucem, ut sciamus; lex fidei dat virtutem, ut faciamus.

Lex factorum dicit Deus: Fac quæ jubeo; lege fidei dicimus: Da quod jubes.

Lex factorum est ea, quæ externa opera et facta, eaque multa præscribit; lex fidei est ea, quæ actiones interiores ordinat, inter quas prima est fides et amor.

Denique quod hic dicit Apostolus, justitiam querendam esse ex lege fidei, non autem ex lege factorum, idem est cum eo quod dixit cap. II, vers. 29, circumcissionem cordis fieri spiritu, non littera.

28. ARBITRATUR. — Græcè ἀναλογίζεσθαι, id est colligimus et ratiocinamur.

ENIM. — Græcè ὅτι, id est igitur: est enim hæc omnium hæcenus dicatorum conclusio, q. d. Igitur ex dictis colligimus et concludimus, « justificari hominem per fidem sine operibus legis. »

JUSTIFICARI HOMINEM PER FIDEM. — Lutherus addit *solum*, q. d. Apostolus: Sola fide sine ullis operibus justificamur. Cumque Catholicis quidam hoc ei objiceret, eumque quasi falsarium argueret, Lutherus ita respondit, ut patet tom. IV operum Germanicæ. Lutheri, quæ excusa sunt Wiltembergæ, anno Christi 1531, fol. 473, pag. 2: « Doctor Martinus Lutherus vult sic habere, et dicit Papistam et asinum rem esse unam. Sic volo, sic jubeo, sit pro ratione voluntas. Nolumus enim Papistarum scholares esse, sed judices. Lutherus ita vult, et ait se Doctorem super omnes doctores totius Papatus. » Audisti Luciferum Lutheri ore loquentem. Dico ergo, Apostolus ait nos justificari per fidem, non solum, sed tanquam radicem, fundamentum et initium justificationis: ita Concilium Tridentinum, sess. VI, cap. VIII: « per fidem, » inquam, talem, quæ ad spem, penitentiam et charitatem se diffundat, ut patet *Galat. v. 6; 1 Cor. XIII. 3.* Adde, justitiam ab Apostolo fidei præ aliis virtutibus tribui, eo quod fides clare ostendat homines justificari, non propria virtute ad meritum, sed Christi, in quem credentes salvi fiunt. Hæc enim initio Ecclesiæ maxime inculcanda erat munda.

Ubi nota: Cum Apostolus hic passim fidem ab operibus separat et distinguit, opera intelligit legis, non solum ceremonialia et judicialia, ut volunt Ambrosius et Theophylactus, sed et moralia, sive decalogi (ut recte docet S. Augustinus, *De Spirit. et Litt.*, cap. IV), solo legis dictamine, et solis naturæ viribus facta. Sub fide vero gratiam,

spem, charitatem cæterasque virtutes Christianas collocat et complectitur. Id ita esse patet primo, ex cap. XII, vers. 3, ubi gratias, dona, virtutes quas Deus variis variè distribuit, vocat Paulus « mensuram fidei, » quam cuique Deus dividit. Idem clare patet ex epist. S. Jacobi, cap. II, vers. 21 et seq., ubi sic ait: « Abraham pater noster, nonne ex operibus justificatus est, offensus Isaac filium suum super altare? Vides quoniam fides cooperabatur operibus illius; et ex operibus fides consummata est? et suppleta est Scriptura dicens: Creditit Abraham Deo, et reputatum est illi ad justitiam. » Quid clarius contra Novantes, qui ex sola fide hominem justificari volunt, dici posset?

Secundo, idipsum patet ex scopo Apostoli. Tantum enim vult Apostolus hic probare necessitatem fidei et gratiæ Christi, ex eo quod opera sive legis, sive naturæ, sine hac fide et gratia Christi non poterint nos a peccato justificare; alioquin enim gratis mortuus esset Christus. Hoc autem non sequitur, si dicamus justificari nos ex operibus factis ex gratia Christi, quia illa habemus a Christo; unde de illis, non in nobis, sed in Christo gloriamur, imo per illa magis illustramus fidem et gratiam Christi. Ita Patres S. Augustinus, *De Fide et Operib.*, cap. IV. Agit enim Apostolus contra Judæos, qui jactabant opera non fidei, sed legis. Vide *Can. 2 et 3.*

Dices: Non videtur Apostolus hic agere contra Judæos; nam Judæi habuerunt ante Christum fidem Christi venturi, et ex ea justificati sunt.

Respondeo: Ita est; sed, cum Christus venit, tum Judæi hanc fidem in Christum amiserunt, et sine fide Christi, quem recipere noluerunt, assererunt sibi deberi justitiam ex operibus legis, puta ex circumcissione, sacrificiis aliisque lustrationibus et observantiis legis; itaque a justitia et salute exciderunt. Unde solerter annotavit S. Augustinus, loco jam citato, quod S. Jacobus timens ne quis ex S. Paulo errare putaretque solum fidem justificare, scripserit suam epistolam hoc fine, ut doceat opera requiri ad justificationem. Cum ergo S. Paulus negat opera justificare, intelligit opera legis et naturæ, quæ fiunt per legem et naturæ vires, seclusa fide et gratia Christi. Cum vero S. Jacobus asserit opera justificare, opera intelligit facta ex fide et gratia Christi. Atque, ut ait S. Augustinus, lib. LXXXIII *Quæst.*, cap. LXXVI, Paulus intelligit opera quæ fidem præcedunt, Jacobus vero intelligit opera quæ fidem sequuntur.

Licet vero Paulus generatim loquatur de operibus cujuslibet legis, etiam naturalis et decalogi, ut patet vers. 20: « Per legem, ait, cognitio peccati; » et cap. II, vers. 12, 13 et 14, ubi ait factores legis, non auditores justificari, et Gentem naturaliter facere ea quæ legis sunt: tamen, cum ait nos justificari per fidem sine operibus legis, per opera legis præcipue accipit opera ceremo-

Paulus loquitur de operibus naturæ et decalogi, non de operibus legis.

nia et lege ceremoniali præcepta, qualia sunt circumcidere præputium, lustrare se aqua lustrali, offerre victimas pro peccato, etc. Nam loquitur de ea lege quæ opponitur fidei, fidei autem proprie opponitur non decalogus, sed lex ceremonialis, quia figura erat, sicut fides est veritas: figura autem et veritas opponuntur. Id patet ex hoc versu, ubi fidem opponit operibus legis, illicque, non his, justificandi vim tribuit; et vers. 30: « Unus, ait, est Deus, qui justificat circumcissionem (circumcisionem) ex fide, et præputium (præputium Gentilem) per fidem; » et vers. 31: « Legem ergo destruiamus per fidem? absit; sed legem statuimus. » Ex quibus omnibus liquet, Apostolum præcipue agere hic de lege, quæ tanquam umbra et figura opponitur fidei, tanquam veritati et corpori; ac consequenter « opera legis » vocari ab eo opera legis ceremonialis potius quam naturalis et decalogi. Ita Maldonatus. Vult enim nos justificari per fidem, non per circumcissionem, aliasque ceremonias et sacrificia legis veteris, quibus se justificari putabant Judæi.

29. AN JUDÆORUM DEUS TANTUM? NONNE ET GENTIUM? — Est novum argumentum, quo probat Paulus ex absurdo nos justificari, non ex operibus legis, sed ex fide Christi: quia scilicet si ex operibus legis justificaremur, ergo justitia alligata esset legi Mosaicæ et Judæis, ac consequenter Deus videretur tantum Judæorum habere curam, et hæcque Judæorum Deus tantum, non Gentium, quod est absurdum.

30. UNUS EST DEUS (Judæorum et Gentium), QUI JUSTIFICAT CIRCUMCISIONEM (id est circumcisos, puta Judæos) EX FIDE, ET PRÆPUTIUM (id est præ-

putiatos, puta Gentiles: vide *can. 21*) PER FIDEM.

31. LEGEM ERGO DESTRUIAMUS PER FIDEM? — Occurrit objectioni Judæorum dicentium: Tu, Paulè, justitiam admisis legi, eamque arrogas fidei, ergo legem destruis per fidem. Respondet Paulus: ABSIT; SED (potius) LEGEM STATUIMUS. — Quia lex statuitur et confirmatur ex eo quod illa quæ lex illa significabat et promittebat, per Evangelium (quod fidem hic appellat Paulus) completa sunt. Messias enim in lege nova adimplevit, et adimplendo quasi stabilivit et confirmavit quicquid Moses præfiguravit in lege veteri.

Nota: Opponit Paulus verbum ἡθέλω (quod respondet Hebræo חֵקֵקֵי *hekim*), id est statuo, stabilio, facio ut aliquid stet, alioqui vacillans et casurum, verbo καταργέω (quod respondet Hebræo הִפִּיף *hepiffi*), id est destruo, aboleo, irritum facio, q. d. Ego per Evangelium adeo legem non destruo, non deicio, ut eam per hoc stare faciam, stabiliam et confirmem. Evangelium enim est confirmatio, ratificatio, obsignatio legis et Prophetarum. Præclare S. Prosper, in *Sententiis* excerptis ex S. Augustino, quæ habentur in fine tom. III S. Augustini, num. 44: « Lex, ait, data est ut gratia cresceretur, gratia data est ut lex impleteret. Neque enim suo vitio non implebatur, sed vitio prudentiæ carnis, quod vitium per legem demonstrandum, per gratiam sanandum fuit (1). »

Evangelium est confirmatio et obsignatio legis et Prophetarum.

(1) Ostendit Paulus ab hoc commate 31 usque ad cap. IV, 23, doctrinam Apostolicam de fide non repugnare doctrinæ veteris Test., sed potius cum ea optime consentire: Per legem h. l. intelligitur doctrina quæ in scriptis libris veteris Testam. continetur; fides vero est doctrina de fide.

CAPUT QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Pergit probare exemplo Abraham, non per opera legis aut naturæ, sed per fidem Christi, omnes justificari. Ita Origenes et Eusebium.

Primo ergo urget illa verba Genes. XV: Creditit Abraham Deo; et reputatum est illi ad justitiam.

Secundo, vers. 10, docet hæc verba dicta esse Abraham ante datam ipsi circumcissionem, quam postea Abraham accepit, ut esset signaculum justitiæ jam acceptæ per fidem: indeque concludit nos pari modo, non per circumcissionem aut legem, sed per fidem justificari.

Tertio, vers. 13, docet non per legem, sed per fidem nos amplecti et participare benedictionem, id est justitiam et salutem Abraham ejusque semini gratuito promissam, adeoque omnes eos, qui Abraham fidem imitantur, sive si Gentiles sint, sive Judæi, veros esse Abraham filios et heredes.

Quarto, vers. 18, exaggravat Abraham fidem, quod contra spem in spem crederet se senem ex Sara ami et sterili generaturum Isaac, et semen a Deo promissum; indeque vers. 23, infert hanc Abraham fidem nobis imitandam esse, si justificari et salvari velimus.

1. Quid ergo dicemus invenisse Abraham patrem nostrum secundum carnem? 2. Si enim Abraham ex operibus justificatus est, habet gloriam, sed non apud Deum. 3. Quid

enim dicit Scriptura? Credidit Abraham Deo: et reputatum est illi ad justitiam. 4. Et autem, qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum. 5. Ei vero, qui non operatur, credenti autem in eum qui justificat impium, reputatur fides ejus ad justitiam secundum propositum gratiae Dei. 6. Sicut et David dicit beatitudinem hominis, cui Deus accepto fert justitiam sine operibus: 7. Beati, quorum remissa sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata. 8. Beatus vir, cui non imputavit Dominus peccatum. 9. Beatitudo ergo haec in circumcisione tantum manet, an etiam in praepotio? Dicimus enim quia reputata est Abrahae fides ad justitiam. 10. Quomodo ergo reputata est? in circumcisione, an in praepotio? Non in circumcisione, sed in praepotio. 11. Et signum accepit circumcisionis, signaculum justitiae fidei, quae est in praepotio: ut sit pater omnium credentium per praepotium, ut reputetur et illis ad justitiam: 12. et sit pater circumcisionis, non iis tantum qui sunt ex circumcisione, sed et iis qui sectantur vestigia fidei: quae est in praepotio patris nostri Abrahae. 13. Non enim per legem promissio Abrahae, aut semini ejus, ut haeres esset mundi: sed per justitiam fidei. 14. Si enim qui ex lege, haeredes sunt, exinanita est fides, abolita est promissio. 15. Lex enim iram operatur. Ubi enim non est lex, nec praevicatio. 16. Ideo ex fide, ut secundum gratiam firma sit promissio omni semini, non ei qui ex lege est solum, sed et ei qui ex fide est Abrahae, qui pater est omnium nostrum, 17. (sicut scriptum est: quia patrem multarum gentium posui te), ante Deum, cui credidit, qui vivificat mortuos, et vocat ea quae non sunt, tanquam ea quae sunt. 18. Qui contra spem in spem credidit, ut fieret pater multarum gentium, secundum quod dictum est ei: Sic erit semen tuum. 19. Et non infirmatus est fide, nec consideravit corpus suum emortuum, cum jam fere centum esset annorum, et emortuum vulvam Sarae. 20. In repromissione etiam Dei non haesitavit diffidentia, sed confortatus est fide, dans gloriam Deo: 21. plenissime sciens quia quaecumque promisit, potens est et facere. 22. Ideo et reputatum est illi ad justitiam. 23. Non est autem scriptum tantum propter ipsum, quia reputatum est illi ad justitiam; 24. sed et propter nos, quibus reputabitur creditibus in eum, qui suscitavit Jesum Christum Dominum nostrum a mortuis, 25. qui traditus est propter delicta nostra, et resurrexit propter justificationem nostram.

1. Quid ergo dicemus invenisse Abraham? — *g. d.* Quam justitiam, an fidei, an operum legis dicemus Abraham invenisse, id est accepisse? et, ut Syrus, adeptum esse? hoc enim Hebraeis est מציא matsa, id est invenire. Sic dicitur *Luce 1*, et alibi: « Invenisti gratiam apud Deum, » id est nacta et adepta es Dei favorem et benevolentiam (1).

2. Si enim Abraham ex operibus justificatus est, habet gloriam, sed non apud Deum. — *g. d.* Si Abraham tantum habet eam justitiam, quae ex operibus est legis aut naturae, seclusa fide, sane ea parva est et politica, tantum habens gloriam et laudem justitiae apud homines, qui opera externa vident et mirantur; non autem apud Deum, qui internam mentem et fidem videt et estimat, in eaque collocat veram justitiam. Hisce tribus

(1) Vers. 1. Quid, exempli gratia, Abrahamum dicemus consecutum esse secundum carnem, id est, ob opera externa, ut sunt circumcisio, oblationes, sacrificia, etc., ut ait Allioni, ob meram legis adimpletionem? Vers. 2. Si enim, id est, sane, profecto, si Abrahamus, etc.

primis capituli versibus nonnulla supplenda sunt; ergo sic supple et connecte: « Quid ergo dicemus Abraham patrem nostrum invenisse secundum carnem? » (sic enim graeca habent, ut verbum invenisse in Latino trajiciendum sit et jungendum cum *secundum carnem*), quasi dicat: Quid fructus invenit, id est adeptus est Abraham ex circumcisione carnis, et ex caeremoniis nudam carnem tangentibus? subaudi, nihil. Hujus responsionis mox causam reddit vers. 2, dicens: « Si enim Abraham ex operibus (ex circumcisione sui et suorum) justificatus est, habet gloriam, sed non apud Deum: » hoc est, si enim ex operibus carnis jam dictis justitiam consecutus esset, habuisset gloriam, sed non apud Deum, jam autem certum est eum etiam apud Deum gloriam habuisse, scriptum est enim: « Credidit Abraham Deo, et reputatum est ei ad justitiam. » Ergo non ex operibus carnis, sed quia credidit, id est ex fide, justitiam consecutus est. Hinc ergo patet Apostolum maxime de operibus caeremonialibus loqui. Possunt tamen generatim opera accipi,

quaecumque solis naturae viribus sine fide et gratia Christi sunt facta, ut communiter exponunt interpretes, sicut dicam vers. 4 et 5, haec enim a negotio justificationis excludit Apostolus.

3. Quid enim dicit Scriptura? — Probat Paulus ex Scriptura, *Genes. xv*, quod Abraham justitiam et gloriam apud Deum adeptus sit, non ex operibus legis, sed ex fide.

CREDITIT ABRAHAM DEO — promittenti sibi et Sarae conjugibus, senibus, sterilibus, infirmis et impotentibus ad generandum, semen, id est posteritatem, tum carnalem ex Isaac, tum spirituales ex Christo, credentium et Christianorum. Unde hoc credere a reputatum est illi ad justitiam, quia hic actus fidei in Abrahamo fuit valde heroicus, ut patebit vers. 18.

ET REPUTATUM EST ILLI AD JUSTITIAM. — *Genes. xv*, 6. in Hebraeo habetur וַיִּצְדַק אֱבְרָהָם לַיהוָה וַיִּאֶמְרָה לוֹ יְהוָה, id est, et reputavit illum, scilicet fidem, Deus illi ad justitiam: non quasi justitia Christi, id est Christo inhaerens, per fidem imputetur Abrahae et nobis, nosque justos formaliter non efficiat, sed denominet, uti fingunt Novantes. Sic enim dixisset Scriptura: Imputavit Deus Abrahae justitiam Christi; jam autem contrarium dicit, scilicet quod Deus ipsi Abrahae fidem, non Christi, sed ipsiusmet Abrahae, imputavit ad justitiam.

Sensus ergo hujus phrasos est: Fides tam Abrahae quam nostra, quae ex natura sua, uti actus est hominis, non est justitia, nec justitiam parere aut producere potest, a Deo tamen acceptatur ad justitiam tam Abrahae, quam nobis tribuendam; ut scilicet propter hanc fidem, Deus Abrahae et nobis justitiam largiatur et infundat, reputetque nos justos, amicos et filios suos. Et hoc est, quod subdit Apostolus vers. 5: « Secundum propositum gratiae Dei, » id est secundum gratiosam, benevolam et liberalem Dei voluntatem, quae statuit, ut per actum fidei formata, id est per contritionem, gratia justitiae detur sine operibus, id est sine merito operum: reputari enim dicitur pro tali, quod in se tale non est, uti voluntas pro facto reputari dicitur. Ita Concilium Tridentinum, sess. VI. Ubi nota plane aliud est imputare fidem ad justitiam, vel pro justitia, aliud imputare justitiam, ut patebit vers. 6.

Alii sic explicant, *g. d.* Paulus: Abrahae fides reputata est ei pro justitia, scilicet inchoata, id est pro via et dispositione ad justitiam. Verum quia S. Jacobus, cap. II, 23, addit: « Et amicus Dei appellatus est, » hac de causa, justitia hic non inchoata, sed completa accipienda videtur.

Dices: Abraham jam erat justus, et per hoc credere, tantum factus est justior et sanctior; quomodo ergo concludit Apostolus: Si Abraham ex fide factus est justior, ergo necesse est ut impius et peccator per fidem pariter justificetur, fiatque justus? Alia est enim ratio primae, alia secundae justificationis: alicui modo justificatur peccatores, alio justus, dum fiunt justiores.

Respondent aliqui, negando Abraham fuisse justum: ita Anselmus et S. Augustinus, praefat. in *Psal. xxxi*. Verum Abraham jam tum fuisse justum, sat patet *Genes. xv*, 1; ad *Hebraeos xi*, 8, et idipsum docent passim alii interpretes.

Unde respondet secundo Pererius, esse hic argumentum a minori ad majus: Si Abraham jam justus adeptus est augmentum justitiae non per opera legis, sed per fidem, quae creditur Deo promittenti magnam seminis posteritatem, *Genes. xv*, ergo multo magis initium justitiae, seu primam justificationem, adipisci non possumus verbum naturae, sed gratiae tantum et fidei jam in Christum et per Christum propositae, uti vers. 5 et sequenti explicat Paulus. Haec expositio est probabilis.

Tertio et optime, respondit Toletus: haec verba, creditur Abraham, etc., referenda esse non tantum ad immediate praecedentia, sed ad omnia antecedentia, *Genes. xii* et *xiii*. Vult enim Scriptura Abrahamum, qui pater est credentium et iustorum, statueret exemplar justificationis, tum impij, tum docet hic Paulus, vers. 5, tum iustorum, tum docet Paulus, vers. 20 et seq., et Jacobus, cap. II, vers. 23. Vult ergo sacra Scriptura dicere et asserere, Abrahamum tam primo justificatum esse per fidem, cum primo Deo credidit, quam secundo justificatum esse, hoc est, justiore factum esse, et in justitia accepta crevisse, per fidem, qua secundo et deinceps Deo dicenti, loquenti, promittenti et praecipienti credenti.

Nota in Abrahamo non fuisse fidem nudam, sed sperantem, diligentem, invocantem, obedientem, et vestitam charitatis et obedientiae operibus, quibus Deum vocantem secutus est, peregrinans tanto tempore per tot labores in Chanaan, quibusque postea obtulit Deo filium suum Isaac in holocaustum, ut docet S. Jacobus, II, 23; et Paulus, *Hebr. xi*, 8; et Moses, *Genes. cap. xii*, vers. 4 et seq.

Dices: Abraham hie sua fide non credidit in Christum, sed in Deum promittentem sibi semen; quomodo ergo ex hac Abrahae fide, qua ipse justificatus est, inferit hic Apostolus ad justificationem nostram requiri fidem in Christum?

Respondet, Abraham etiam in prima sua justificatione credidisse in Christum. Hoc enim licet in Genesi non exprimat Moses, tamen ex hoc aliusque Pauli locis, atque ex Evangelis idipsum certo constat. Passim enim Evangelistae et Paulus docent neminem post lapsum potuisse justificari sine fide in Christum propitiatorem. In secunda vero justificatione non est necesse, quod Abraham actus explicito crediderit in Christum, uti nec jam idipsum in secunda nostra justificatione necessarium est.

Rursus ex fide Abraham in Deum promittentem semem, recte inferit Apostolus fidem nostram in Christum, quia fides jam requisita a Deo ad justificationem, est fides in Christum; *Genes. autem xv*, Deo

Gen. 1.
des Abra-
hami.

Error
Novanti-
am, qui di-
cunt eos
Christi
justitia
justifica-
ri.

Gratia
justitiae
que
quando
et quo-
modo de-
tur sine
operibus.

Fides
justitiae
inchoata
est.

Abraham
justus
per fidem
maximè
justificatus
est.

Fides
Abrahami
non fuit
sperans,
diligens,
invocans,
obediens.

Abraham
in prima
justifica-
tione cre-
diderit
Christum.

Porro circumcisio tale fuit signum, « non in tantum qui sunt ex circumcisione, » id est, non solis Judæis, « sed et iis (Gentilibus) qui sectantur vestigia fidei, quæ est (id est, quæ fuit et apparuit) in præputio patris nostri Abrahæ, » cum scilicet Abraham adhuc esset præputiatus et Gentilibus. Hisce enim verbis explicat Apostolus cur Abraham incircumcisio circumcisio data sit in signaculum justitiæ, nimirum ut significaret quod, sicut Abraham ante circumcisioem est justificatus et benedictus per fidem, sic et omnes qui Abraham fidem imitentur; etiam si circumcisi non essent, justificandi et benediciendi forent per fidem. Paulus, inquit Cyrillus, lib. IV in Joann., cap. LI: « In signum fidei, quam in præputio habuit Abraham, et circumcisioem datam asseruit: voluit enim vocationem et justitiam fidei, omni legali mandato priorum et superiorem ostendere, ut facilis persuaderet Hebræis ne justitiam fidei, prævaricationem legis putarent, sed relictum quendam atque recursum in priorem hominis statum. »

Ubi nota, sub circumcisioem Apostolum intelligere totam legem veterem omnesque legis ceremonias et opera, quia circumcisio horum omnium initium erat et professio: sicut jam baptismus est professio Christianismi totiusque legis Evangelicæ. Dum ergo Apostolus circumcisioem a justitia Abrahæ et posteriorum excludit, hoc ipso omnia legis opera omnesque ceremonias a justitia excludit. Sicut vers. 4, ἐπεὶ ἔπισταινεν, vocavit eum qui circumcisioem aliasque legis ceremonias observat, ita nunc circumcisioem, vocat eum qui credit habetque fidem et opera moralia, etiam si ceremonialia non habent.

Vers. 13.

13. NON ENIM PER LEGEM PROMISSIO ABRAHÆ (1). — Supple, contigit, sed ante legem et ante circumcisioem; hanc enim accepit Gen. XVII, promissionem vero accepit Gen. XII, licet ea repetita sit post circumcisioem, Gen. XXII. Promissio vero hæc est, quæ sequitur: « Ut heres esset mundi. » Probat Apostolus hic id, quod præcessit, scilicet Abraham patrem esse omnium credentium, etiam præputiatorum, et consequenter justitiam nobis obtinere non per circumcisioem et legem legisque opera, sed per fidem. Probat autem id ipsum ex promissione facta Abrahæ, hoc argumento: Abrahæ promissa fuit benedictio, id est justitia et salus omnium gentium, non per legem et circumcisioem, sed ante eam, ex eo, quia credidit Deo; ergo posteri Abrahæ hujus promissionis, benedictionis et justitiæ participes quoque fient, non per opera legis, sed per fidem. In fide enim, non in lege hanc justitiam constituere voluit Deus; et in fide, non in lege, imo ante legem justitiam hanc accepit

Justitiam non per legem aut circumcisioem, sed per fidem.

(1) Otenitentur Apostolus incircumcisio Abrahamo ob fidem tantum a Deo beneficia promissa fuisse; nunc vero ostendit hæc beneficia ipsi et posteris ob fidem, non ob legis observatiorem contigisse: ita Allio.

Abraham, ut esset exemplar posteriorum, significans eos, non ex lege, sed ex fide pariter justificandos esse.

Ut heres esset mundi, — ut scilicet in semine ejus benedicerentur omnes Gentes. Hæc enim est promissio facta Abrahæ, Gen. XXII, 18, ut nimirum Abrahæ fides, benedictio et filius, scilicet Christus, omnes Gentes sibi subigeret, sicutque regnum Christi per omnes gentes dilataretur, ut dicitur Psal. II, 8: « Postula a me, et dabo tibi Gentes hereditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ. » Ita Chrysostomus, Theophylactus. Sic ergo Abraham heres est mundi, quia totum mundum habet pro filiis, et sic quasi universo mundo potitur, sed per filium suum, puta per Christum, perque « justitiam fidei, » id est fide acceptam. Hæc enim fides et justitia Abrahæ et Christi pervasit et occupavit omnes gentes, et hæc est promissio, benedictio et hereditas Abrahæ, scilicet Ecclesiam toto orbe diffusa, quæ est regnum fidelium, in quo rex est Christus, pater et patriarcha est Abraham.

Nota hic justam et amplam mercedem fidei et obedientie Abrahæ. Abraham enim credidit et obedivit Deo se evocanti ex Ur Chaldaeorum, atque pro Deo parvam, quam in Ur habebat, hereditatem dereliquit, sed pro ea accepit hereditatem totius Chananeæ, imo totius mundi. Tam liberalis est Deus, tamque magnifice suos remuneratur.

14. SI ENIM QUI EX LEGE, HEREDES SUNT: EXINACTA EST FIDES, ADOLTA EST PROMISSIO. — « Heredes, » scilicet et promissionis et benedictionis Abrahæ jam dicta.

Nota: Tō heredes capi potest vel active et proprie, vel passive, ut idem sit quod ipsa possessio hereditaria, scilicet populus Christo et Abrahæ in hereditatem promissus, ut præcessit. Aptius tamen priori modo, scilicet active, capitur. Urget et perurget Apostolus tam hic, quam Galat. III, 18, justitiam nobis obtinere ex fide, non ex lege et legis operibus: quia si per legem obtingeret, non per fidem, sequeretur ingens absurdum, scilicet fidem et promissionem Abrahæ esse abolitam et abrogatam; Abrahæ enim promissa est benedictio, non ex lege, utpote ante legem, sed ex fide, quia scilicet crediti Deo promittenti. Rursum, si ex lege datur justitia, ergo non ex promissione: pugnant enim lex et promissio, lex et fides (fides enim respondet promissioni, estque promissionis acceptatio et applicatio), quia promissio libera est et liberalis, quodque promissum est, datur liberaliter, gratuite et ex gratia; quod vero ex lege et operibus legis datur, id datur non gratuite, nec ex gratia, sed ex justitia et merito operum (1).

(1) Sensus est: si Abrahamus et posteri ejus propter observatam legem accepissent bona promissa, non amplius foret ex parte humanorum, et gratie ex parte Dei suus honor et sua vis constare potuissent, sed merito quodammodo fuisset locus.

Abraham heres est mundi per filium et per Christum.

43. LEX ENIM ITRAM OPERATUR. — Hic versus non videtur directe coherere cum precedenti, remotus ergo ad vers. 13, more Hebræo, est referendus (1). Reddit enim causam cur Abrahæ non poterit promissio, id est permissa salutis et justitiæ, per legem obtinere: quia scilicet tantum abest ut lex hereditatem promittat, ut potius iram operetur. Est hæc nova ratio probans per legem non obvenire nobis justitiam, quia scilicet lex non justitiam, sed iram operatur: quia nimirum lex causa et occasio est, non benedictionis, non justitiæ, non hereditatis, sed prævaricationis et consequenter maledictionis, ire et vindictæ divinæ: si enim non esset lex, non esset prævaricatio legis; et quia lex quasi per antipristasin, concupiscentiam accendit: nam semper nititur in veltum, intellige, nisi lex jugatur fidei et gratiæ quæ legem adjuvet et concupiscentiam reprimat: quod intendit Apostolus. Scopus enim est ostendere necessitatem fidei et gratiæ Christi, ad eamque Judæos omnesque homines deducere, ut justitiam et salutem assequantur.

Vers. 16. Promissio Abrahæ nobis est adæque per Christum.

46. IDEO EX FIDE, UT SECUNDUM GRATIAM FIRMA SIT PROMISSIO. — Deducit et concludit hunc versum Apostolus ex vers. 14, q. d. Ex lege non potest accidere nobis hereditas et justitia Abrahæ: sine enim abolenda esset fides et promissio Dei; ergo ex fide ad nobis obvenit, puta per Christum, non per Mosen, idque « ut secundum gratiam firma sit promissio: » vel, ut habent Græca, SYRTUS et quidam Latini codices manuscriptorum, ut secundum gratiam, ut firma sit promissio, q. d. Ideo ex fide obtingit nobis justitia, ut illa sit nobis gratuita, sitque ex gratia, non ex debito et justitia, uti ita consequenter firma sit promissio, qua Deus, uti per gratiam liberaliter promissit, ita per gratiam gratuito et liberaliter præstat et donat nobis hanc justitiam.

Nota: Cum ait Apostolus: « Ut firma sit promissio, » non intelligit promissionem remissionis peccatorum in particulari, quia hæreticus credit fide divina sibi remissa esse peccata per fidem et penitentiam; nam nil tale habent verba Apostoli, sed hoc est glossema, quod apponunt Novantes; glossema, inquam, Aurelianense, quod textum evertit. Nam, ut alia tacem, nemini certo constat ut talem actum fidei divinæ, vel penitentiae habeat: potest enim credere fide naturali, non divina, et agi spiritu naturæ, vel demonis, putans se agi Spiritu Sancto. Quin vero sine speciali Dei revelatione constare nemini potest, se credere fide divina: multo minus certo constare potest cuiquam per talem actum, qui sibi incertus est, sibi remissa esse peccata.

Loquitur ergo Apostolus de promissione facta Abrahæ in genere, scilicet quod in semine ejus benediceretur, id est justificarentur et salva-

(1) Bene tamen connata 13 cum precedenti coheret, et quæ veritas, non enim, sed quin potius.

rentur omnes gentes, non tantum Judæi ex eo carnaliter nati, sed et Gentes, quæ spiritualiter ex eo per fidem nascuntur; quia Abraham quati patrem in fide imitantur. Tantum enim vult dicere, hanc benedictionem, id est justitiam per fidem, non tantum promissam esse Judæis, filiis Abrahæ carnalibus, sed et Gentilibus, filiis spiritualibus; non autem vult dicere, mihi, tibi, isti in particulari promissam esse justitiam; sed tantum in genere et non nisi sub conditione, et per consequentiam hujus syllogismi: « Omnibus, qui credunt et fidem Abrahæ imitantur, promissa est benedictio, id est justitia; atqui ego credo; ergo mihi promissa est justitia. » Ubi major est de fide: verum minor non est certa de fide, sed tantum certa certitudine quadam morali et conjecturali, ac consequenter nec consequens est de fide, sed tantum conjecturalis.

FIRMA SIT PROMISSIO OMNI SEMINI (posteritati Abrahæ), NON EI QUI EX LEGE EST SOLEM (non soli Judæo), SED ET EI (Gentili) QUI EX FIDE EST ABRAHÆ, (qui Abrahæ patris fidem quasi genuinum ejus filium sectatur) QUI PATER EST OMNIUM NOSTRUM, — tam Gentilium, quam Judæorum. Est, inquam, pater propagatione non carnis, sed fidei et spiritus. Nam dum Abrahæ fidem imitatur, tunc ipse Abraham per Christum suam justitiam, gratiam et spiritum in nos quasi filios suos transfundit, nosque sibi adsciscit et adoptat.

17. SICUT SCRIPTUM EST (Genes. XVII), QUI PATREM MULIERUM GENTIUM POSUIT TE. — « Posui, » id est ponam et constituam te: more enim prophetico ob certitudinem rei futuræ ponitur præteritum pro futuro.

ANTE DEUM CUI CREDIDIT. — Primo, Œcumenius hæc verba refert ad: sicut scriptum est, q. d. Sicut scriptum est ante Deum, id est coram Deo, cui nos fides commendat; vel, sicut scriptum est ex persona Dei.

Secundo, Origenes sic explicat: « Ante Deum, » id est a Deo Abraham factus est pater noster.

Tertio, Anselmus: « ante Deum, » inquit, quia fides Dei per fidem factus est pater, quæ fides Dei oculis patet, non hominum.

Quarto, S. Chrysostomus, Theodoretus et Theophylactus Græcum κατὰ δὲ θεόν, exponunt e regione, ex adverso, id est ad exemplum et similitudinem. Hanc enim sibi ex adverso opponunt et proponunt pictores, cum eam exprimere volunt, q. d. Paulus ad exemplum et similitudinem Dei, qui universalis est omnium pater, Abraham pariter factus est pater multarum gentium.

Quinto, alii sic explicant: « Posui te patrem ante Deum, » id est patrem spiritualem per generationem et cognitionem spiritualem, quæ coram Deo locum habet, et Deo nos gratos reddit. Sed hoc alienius et obscurius est.

Sexto, ergo planissime: « Posui te patrem ante Deum, » id est in presentia et decreto divino, immobili, certo et irrevocabili; necdum enim

missioe Antæ se fide divina credente esse peccata per fidem et penitentiam.

Abraham pater omnium nostrorum non propagatione carnis, sed spiritali et fidei.

te Deus : si deseruit protectio cæli terram ? Quoniam secundum altitudinem cæli a terra confirmavit misericordiam suam Dominus super timentes eum. Sicut miseretur pater filiorum, sic miseretur est Dominus timentibus eum. Jam seviat quantum vult, pater est; sed affixit nos, sed contrivit nos : pater est. »

SECUNDUM QUOD DICTUM EST ET : SIC ERIT SEMEN TUUM. — Citat Apostolus Gen. xv, 5, ubi Dominus dicit ad Abraham : « Suscipe cælum, et numera stellas, si potes : sic erit semen tuum, » scilicet, sicut stellæ cæli (uti addunt hic aliqui Latini codices), q. d. Posteritas tua, o Abraham, tum ad litteram carnalis Judæorum, tum potius allegorica credentium et Christianorum, erit instar stellarum, primo, innumera et maxima; secundo, sublimissima et cælestis; tertio, constans, ordinatissima et æterna; quarto, potentissima; quinto, famosissima; sexto, splendidissima et gloriosissima, maxima post resurrectionem : « Qui enim docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamenti, et qui ad justitiam erudiant multos, quasi stelle in perpetuas æternitates, » Dan. XII, 3. Atque huc aludat Ecclesia, cum canit pro defunctis : « Signifer tuus Michael representet eas in lucem sanctam, quam olim Abraham promissisti, et semini ejus. »

49. ET NON FORMATUS EST FIDE, NEC CONSIDERAVIT CORPUS SUUM EMORTUUM. — Græce *νεκρωσάντων*, id est mortificatum, viribus effectum et ad gignendum sobolem ineptum.

Dices : Quomodo ergo postea Abraham genuit filios ex Cetura ?

Respondet Augustinus, Quæst. XXXV in *Genesim*, fuisse Abrahæ corpus emortuum respectu Saræ vetula, non autem respectu Ceturæ junioris. Secundo, respondet S. Thomas, vere Abraham tunc fuisse impotentem præ senio ad generandum ex qualibet femina, sed divino miraculo redditi ei fuisse virtutem, qua ex Sara, Cetura et quacunque alia proles suscitare et generare posset. Prior explicatio est verior, uti ostendi *Gen. XVII, 17.*

Memoria vis ætatis nobilitas divinitas Abrahamo in senio.

Vers. 10.

20. IN REPRONSSIONE ETIAM DEI NON HESITAVIT. — Græce, *εἰ δειξέτω*, id est non didicavit, non disquisivit, quomodo scilicet id fieri posset.

Dices : Abraham, Gen. xv, 8, audita hac Dei promissione, illum signo confirmari petit et cupit, dicens : « Unde scire possum, quod possessurus sim eam (Chananaeam) ? » Ergo videtur hæsitasse et dubitasse Abraham de Dei promissione.

Respondet : Abraham ibi non dubitat de re et substantia promissionis divine; nam paulo ante ibidem vers. 6, dicitur : « Creditit Abraham Deo, et reputatum est illi ad justitiam. » Sed tantum modum illius in executione servandum cognoscere, et ejus quod crederat similitudinem aliquam sibi ostendi exoptat. Ita S. Augustinus, Chrysostomus et Theodoretus in *Genes. XV.*

Secundo, ut Rupertus et Tostatus ibidem, hisce verbis cupit et rogat Abraham, ut Deus promis-

Emortua vis ætatis nobilitas divinitas Abrahamo in senio.

suum confirmet, nec nullus posterorum demeritis illud irritat et revocat.

Tertio, petit Abraham signum, inquit Cajetanus, ibidem non sibi, sed posteris, ut scilicet ipsi firmius idipsum crederent, quod jam firmiter credebat Abraham. Hinc patet, *3423* justificationem non esse fiduciam, quæ est in voluntate, sed esse assensum et actum intellectus : quia per hanc fidem, ut hic ait Paulus, Abraham « non consideravit corpus suum emortuum, et plenissime scivit quia quæcumque promissit Deus, potens est et facere. » Deinde actum ejus non vocat fidem, sed credere Deo promittenti posteritalem.

Dices : Quomodo ergo ait Paulus de hac fide Abrahæ, quod « non hæsitavit diffidentia ? » hæc enim opponitur fiducie.

Respondet : « Diffidentia » hic idem est quod incredulitas, Græce enim est *ἀσέβεια*. Unde Syrus vertit, *ne de promissione Dei dubitavit tantquam exars fidei*. Eodem sensu accipitur diffidentia ad *Ephes. v, 6*. De quo plura ibidem.

21. DANS GLORIAM DEO, PLENISSIME SCIENS QUIA QUÆCUMQUE PROMISSIT DEUS, POTENS EST ET FACERE. — Pro plenissime sciens, Græce est *παντοπόροῦς*, id est plenissime persuasus, de quo plura dicam cap. XIV, vers. 5, q. d. Abraham dedit gloriam Deo Deumque glorificavit sua fide, scilicet, hoc ipso, quod plane sibi persuasit Deum sua promissa, quantumcumque, et posse et velle implere. Ille enim glorificat Deum, qui de Deo Deique potentia et fidelitate, ut par est, sentit, credit et prædicat.

Nota : Cum ait Paulus : « Potens est et facere, » est mihi significans, et potens est, et faciet; utrumque enim credidit Abraham, de qua phrasi plura dicam II *Cor. IX, 8*. Ubi advertit, dicit Paulus : « Potens est, » non autem, Verax est, aut, Sapiens, vel Fidelis est, quia potentia divina præ aliis Dei attributis in rebus arduis proponenda est humane infirmitati, ut naturam et omnia hominum auxilia transcendens, in Deum Deique potentiam se erigat, ab eaque certo speret opem, et rem promissam. « Ideo, » inquit Fulgentius, lib. I *ad Monimum*, in Dei promissis nulla est falsitas, quia in faciendis nulla omnipotentis difficultas, quia in tentationibus et rebus afflictis ac difficilibus, non ad homines, sed ad orationem et Deum confugiendum esse, ut anchoram spei jaciamus, non in mare, sed in cælum, sique animæ nostre navem ab omni turbine et tempestatum æstu tutam et fixam fore.

92. REPUTATUM EST ILLI AD JUSTITIAM. — q. d. Ob tam heroicam fidem Abraham justificatus est. 23. NON EST SCRIPTUM TANTUM PROPTER IPSUM, QUIA (QUOD) REPUTATUM EST ILLI AD JUSTITIAM : 24. SED ET PROPTER NOS, QUIBUS REPUTABITUR (nostra fides ad justitiam) CREDBNTIBUS (si credamus) IN EUM, QUI SUSCITAVIT JESUM CHRISTUM DOMINUM NOSTRUM A MORTUIS. — q. d. Abraham datur et proponitur nobis in exemplar justificationis; ac proinde si-

Plures resurrectionis Christi maxime accessoria.

ent ipse, ita et nos non ex circumcisione, lege et Mose, sed ex fide et Christo justificam querere et consequi debemus.

Nota : Hic et alibi inculcat Apostolus fide credendam esse resurrectionem Christi, quia hic erat articulus mundo tunc incredibilis, et quia hic articulus maxime est necessarius, et compendium quasi cæterorum : nam qui eum credit, credit Jesum esse Christum et Messiam, Deum et hominem, salvatorem mundi, qui pro peccatis nostris et salute nostra mortuus est et resurrexit. Tertio, quia fides et spes resurrectionis maxime nos excitat ad bene et christiane vivendum, omniaque dura tolerandum.

23. QUI TRADITUS EST (tum a Juda et Judæis, tum potius a Patre æterno, in mortem et crucem) PROPTER DELICTA NOSTRAM, ET RESURREXIT PROPTER JUSTIFICATIONEM NOSTRAM. — Nota : Christus in passione sua omne meritum, pretium et tyrum redemptionis nostræ consummavit; unde per suam resurrectionem non meruit nostram justificationem.

Dices : Quomodo ergo hic dicitur, quod « Christus resurrexit propter justificationem nostram ? »

Respondet Commentarius Ambrosio ascriptus, sensum Apostoli esse, q. d. Illi qui baptizati sunt ante passionem Christi, solum tunc remissionem peccatorum acceperunt; post resurrectionem vero Christi et missum Spiritum Sanctum fuerunt justificati. Sed hic est error, qui satis arguit hoc commentarios non esse Ambrosii. Respondet ergo cum Francisco Suarez, III *part.*, Quæst. LVI, præpositionem propter quatuor causas hic posse significare, primo, materiam seu objectivam. Ita Cajetanus et Adamus, q. d. « Christus surrexit propter justificationem nostram, » quia scilicet per fidem resurrectionis, qua credere cepimus Christum esse Dei Filium et redemptorem mundi, perducti sumus ad justificationem, et quia Christus ipse resurrectione sua fidem suam passionis et delictis roborando, spemque nostram acuendo, justificationem nostram procuravit.

Secundo, ut S. Anselmus, Origenes et S. Thomas, præpositio propter significare potest causam exemplarem; q. d. Christus mortuus est, ut nos ejus exemplo moriamur delictis; et resurrexit, ut nos resurgamus ad novitatem vite : resurrexit ergo Christus ad hoc, ut nobis daret tyrum et exemplar resurrectionis anime.

Tertio, propter potest significare causam efficientem; nam, ut docet D. Thomas, III *part.*, Quæst. LVI, art. 2, resurrectio humanitatis Christi est instrumentum divinitatis ejusdem, efficiens justificationem nostram : instrumentum, inquam,

Humanitas Christi est que resurrectio est in

non physicum, ut volunt aliqui : resurrectio enim, quæ per tot secula transit, quomodo physice jam agere, influere et operari potest? sed morale, quia scilicet destinavit Deus resurrectionem Christi ad nostram justificationem, decrevitque nos non justificare, nisi post illam, et quasi per illam, sicut rex qui promissit subditis, per coronationem filii sui, certa privilegia, non nisi post eam, et quasi per eam ea clarigatur; et hoc sensu dicitur *Joan. VII, 39* : « Nondum erat Spiritus datus, quia Jesus nondum erat glorificatus. »

Quarto, et optime præpositio propter significat causam quasi meritoriam : Christus enim officium suum et meritum passionis in resurrectione, quasi in termino suo absolvit : resurrectio enim fuit terminus et complementum passionis, meritum et totius economiæ Christi. Unde resurrectio et passio censentur unus opus redemptionis, et una actio moralis Christi completa, qua simul et semel meruit Christus tam remissionem peccatorum, tum justificationem nostram : sed ob similitudinem apposite Apostolus tribuit remissionem passioni, quasi satisfactioni; resurrectioni vero justificationem, quia per resurrectionem, quam suis meritis et virtute propria adeptus est Christus, factus est plenus redemptor et justificator : utpote victor mortis, et consequenter victor regni peccati et injustitiæ, quod mortis erat causa, tuncque simul suum induxit regnum vite, sanctitatis et justitiæ. Unde post resurrectionem misit Spiritum Sanctum justificatorem, misit et Apostolos, qui vi verbi sui et sanctis Sacramentis a se institutis nos justificarent.

Addit, nisi Christus resurrectione sua mortem vicisset, imbellis et inefficax fuisset ad vincendum et debellandum omnino peccatum, quod mortis est causa, quodque morti quasi effectui suo adstrictum et colligatum manet, ac consequenter imbecillus et impotens fuisset Christus ad justificandum nos. Unde Syrus vertit, *resurrexit ut justificet nos*. Qua de re plura dicam I *Cor. XV, 17*.

Denique propter significat causam finalem eamque mutuam. Nam et Christus resurrexit hoc fine, ut mitteret Apostolos et Spiritum Sanctum, qui nos justificarent, et vicissim finis nostræ justificationis est, ut laudetur et celebretur resurrectio Christi, sive Christus resurgens, qui ejus causa est et auctor. Christus ergo moriens et resurgens, nosque secum suscitans, fugit phœnix; cui proinde recte illud phœnicis enigma attribuitur :

Vita mihi mors est, morior si capero nasci. Sed prius est fatum, lætæ quam lucis origo. Sic solus manes ipso mihi dico pariter.

terminum merito divinitatis, efficiens causam justificationem.

Præpositio propter significat causam meritoriam.

Passionem tribuit satisfactionem, et resurrectionem justificationem.